

HET BIJBELSE KERNWOORD VERZOENING ¹

De (oud-)kerkelijke leer van de verzoening (door voldoening) is de laatste tijd sterk ter discussie gesteld. John A. T. Robinson (in *Eerlijk voor God*; oorspronkelijke titel *Honest to God*) liet ons in 1964 weten, dat God naar zijn gedachten Zijn Zoon niet straft in onze plaats. Dorothee Sölle voerde in diezelfde tijd een pleidooi voor het woord plaatsbekleding in plaats van plaatsvervanging, want – zo zei zij – ‘ik ben onvervangbaar’. Ook P. Smits had reeds in een eerder stadium in Nederland geprotesteerd tegen de gedachte, dat een ander onze schuld zou moeten dragen. En om nog iets te noemen: De Hervormde Herderlijke Brief *De tussenmuur weggebroken* (1967) ging o.a. ook in op de vragen met betrekking tot de verzoening. Verder pleitte o.a. Herman Wiersinga in *Verzoening als verandering* (Kampen 1972) voor een zgn. (alternatieve) effectieve verzoeningsleer.

Om aan te geven, welke de inhoud is van de (oud-)kerkelijke leer van verzoening door voldoening, wordt meestal verwezen naar de Middeleeuwse Rooms-Katholieke theoloog Anselmus van Canterbury (in de jaren 1094-1098 schreef hij zijn „Cur Deus homo?” - waarom werd God mens?). Hij leerde, dat Gods geschonden recht moest worden hersteld en dat daaraan moest worden voldaan door het plaatsvervangend offer van Christus' kruisdood (vergelijk ook artikel 21 N.G.B.; antwoord 12, 17 en 37 van de H.C.; en Dordtse Leerregels o.a. V, 7).

Kritiek op deze leer werd reeds uitgeoefend door Abaelardus (1079-1142). Hij meende, dat het onbillijk en wreed was om het bloed van een onschuldige als losgeld te eisen. Jezus Christus zou slechts openbaring zijn van Gods liefde, die wederliefde wekt in onze harten („subjectieve" verzoeningsleer). Ten tijde van de Reformatie was het Socinus (1539-1604), die soortgelijke gedachten uitsprak. Hij stelde, dat God ook zonder genoegdoening kan vergeven en dat het lijden van Christus daartoe niet noodzakelijk was. Ook de Remonstranten, die in de Dordtse Leerregels (Verwerping der dwalingen 11, 1-7) bestreden worden, dachten in deze richting. Zij zagen Christus meer als Vredesonderhandelaar, niet als Borg.

Om het bijbels spreken over de verzoening recht te verstaan is het nodig, dat we eerst iets zeggen over het begrip gerechtigheid.

Gerechtigheid

Dit woord speelt in de Bijbel een belangrijke rol. Het Hebreeuwse woord is *tsedaka* - dat wat aan zijn bestemming voldoet, wat tot zijn recht komt. En Gods *tsedaka* is dan, dat Hij tot Zijn recht komt in het houden van Zijn Woord (zowel in wat Hij eist als in wat Hij belooft). Dat betekent, dat Hij de overtreders van Zijn wet straft. Het betekent ook, dat Hij opkomt voor ellendigen en reddend hun recht uitvoert (zie hierover verder onder het begrip gerechtigheid bij de Galatenbrief).

Dat God de zonde niet over Zijn kant laat gaan en dat Hij tegelijk de zondaar niet verloren wil laten gaan, m.a.w. dat God toorn en redt in Zijn gerechtigheid komt diep tot uitdrukking in het kruisgebeuren van Golgotha. Als God in Zijn Zoon de zonde afstraft, kan Hij juist ook door Hem de zondaar genadig zijn.

Wij moeten hier oppassen, dat we niet met een begrip gerechtigheid werken, dat uit het evenwicht van zijn bijbelse verbanden is gehaald. De noties van recht(-sorde), van eis en straf in het woord gerechtigheid moeten niet worden opgeofferd aan een eenzijdig beklemtonen

¹ Deze voordracht is ook te vinden in mijn boek *Op verkenning in het Nieuwe Testament*; uitg. Ton Bolland, Amsterdam; 5^e druk; blz.44vv.

van gerechtigheid als Gods reddende gerechtigheid, Zijn barmhartigheid (en betrouwbaarheid). In dat geval betekent verzoening niets anders dan dat God Zijn Zoon heeft gezonden om ons te laten zien, dat Hij van de mensen houdt, hoewel de mensen Jezus haten en vermoorden (het kruis). Gods liefde in Christus heeft dan de bedoeling ons tot zelfaanklacht te brengen, tot inkeer en berouw, tot verandering van gezindheid (shockeffect). Het gaat om het effect, om verzoende betrekkingen in huwelijk en gezin, in kerk en maatschappij en politiek.

Volgens H. Wiersinga (zie boven) heeft Anselmus ons aan een verkeerde voorstelling van de verzoening geholpen, omdat hij uitging van de feodale structuur van de Middeleeuwse heerknecht verhouding. Deze structuur vroeg om die andere gedachte, nl. van herstel van het geschonden rechtsevenwicht (satisfactie). De gedachte evenwel, dat Gods gerechtigheid gegrond is in Zijn niet te schenden recht en de gedachte, dat God de overtreder straft, ligt diep verankerd in het bijbelse spreken (vergelijk over Gods rechtvaardige toorn: o.a. Ps. 89 : 15; 90 : 7; Jes. 13 : 9; Jer. 4 : 8; Klaagl. 1 : 12; Ez. 5 : 15; Mi. 5 : 14; Nah. 1 : 6; Zef. 2 : 2, 3; Joh. 3 : 36; Rom. 4 : 15; Ef. 5 : 6; Kol. 3 : 6; Op. 15 : 7).

Het kruis van Golgotha is ook niet slechts symbool van menselijke haat en Goddelijke liefde, maar uitdrukking van de ernst, waarmee God met de zonde omgaat en van Zijn liefde, waarmee Hij zondaren omringt. Ook is voor verandering van gezindheid bij de mens niet slechts een zgn. shockeffect nodig, maar Gods wederbarende heilige Geest. Bovendien moeten we ertegen waken, dat onze kritiek op de Middeleeuwse feodale structuren niet tegelijk ook het bijbelse denken raakt.

In de tweede plaats moeten we nu ook iets zeggen over de gedachte van de plaatsvervangning.

Plaatsvervangning

In het O.T. ligt deze gedachte van de plaatsvervangning duidelijk opgesloten in het Hebreeuwse woord voor verzoening *kofér*. Dit woord heeft de betekenis van vervanging door een offer (het bloed van een dier of geld). En deze vervanging vindt plaats als het rechtsevenwicht wordt verstoord. Aan het geschonden recht moet worden voldaan.

Als voorbeeld kunnen we hier wijzen op de stotige os van Ex. 21 : 29, 30. Als dat dier iemand doodt (en de eigenaar wist, hoe levensgevaarlijk die os was), dan moeten zowel de eigenaar als de os gedood worden. Nu kan evenwel de bezitter van die os ook een *kofér* geven, een losgeld, waarmee hij verzoening doet d.w.z. het geschonden recht herstelt en er niettemin levend afkomt. Dat komt dan in de plaats van zijn leven.

Een tweede voorbeeld is dat van Mozes, die na Israëls zonde met het gouden kalf God voorstelt om zich uit Gods boek te laten delgen in de plaats van het volk. Zo wil hij voor 'hun zonde een verzoening doen' (Ex. 32 : 30vv.). Mozes echter kan en mag niet. Christus zal straks zo'n *kofér* bewerkstelligen. Hij geeft Zijn leven tot een losprijs (*kofér*/ antilutron) in de plaats van velen (Mark. 10 : 45).

De gehele offercultus van Israël is verder door deze gedachte van de plaatsvervangning doorweven. We denken hier vooral aan wat de Heere zegt in Lev. 17 : 11: 'De ziel van het vlees is in het bloed; waarom Ik het u op het altaar gegeven heb, om over uw zielen verzoening te doen.' Het bloed van het offerdier is dus plaatsvervangend zoenmiddel.

Ook de ceremonie met de twee bokken op de Grote Verzoendag (Lev. 16) maakt dat duidelijk. Het bloed van het ene dier doet verzoening voor de zonde van het volk, als het in het binnenste heiligdom op (en voor) het verzoendeksel (*kapporeth*) van de ark wordt

gesprenkeld. De andere bok wordt door 'iemand, die voorhanden is', de woestijn ingebracht: beeld van het wegdoen van de zonde. Verzoening en heiliging horen bij elkaar. In het N.T. is deze gedachte van de plaatsvervangende in verzoening door voldoening uitgesproken in het veelgebruikte woord voor verzoening *hilasmos*. Het komt onder meer voor in de teksten Hebr. 2 : 17 en 1 Joh. 2 : 2.

In Rom. 3 : 25 zinspeelt Paulus op het verzoendeksel van de ark, als hij spreekt over Christus' zoenbloed. Het geheim in diepe verborgenheid (het verzoendeksel van de ark in het binnenste heiligdom van Israël) is in Christus' kruisdood een 'publiek geheim' geworden. Een ander woord voor verzoening in het N.T. is 'katallagè'. In Rom. 11 : 15 is het de „verwerping" van Israël, die de prijs is, die betaald werd voor de aanneming van de heidenwereld door God. In Rom. 5 : 10 is die prijs de dood van de Zoon van God. In beide gevallen is er sprake van bemiddeling, plaatsvervangende.

Zo loopt dus de gedachte van de plaatsvervangende door de gehele Schrift heen. Het is God, Die verzoend moet worden. Hij is object van de verzoening (2 Kor. 5 : 18-20). Maar Hij is tegelijk ook subject van verzoening, omdat Hij in Zijn oneindige goedheid het zoenmiddel Zelf heeft uitgedacht. Dat zoenmiddel ligt in de door Hem bestelde offerdienst. 'Zonder bloedstorting geen vergeving' (Heb. 9 : 22). Het ligt in het offer van de enige Hogepriester, Die plaatsvervangende de zonden draagt en aan Gods recht voldoet (Hebr. 2 : 17; Ef. 2 : 16; Kol. 1 : 20; vergelijk ook Rom. 4 : 25; 1 Kor. 15 : 3; Gal. 3 : 13; 1 Thess. 5 : 10; Hebr. 7 : 22; 1 Petr. 2 : 21-24).

Deze bijbelse grondgedachte van verzoening door voldoening heeft niets uitstaande met het heidense denken. De heidenen rondom Israël immers hielden er een 'do, ut des' (ik-geef-opdat-gij-geeft)-godsdienst op na. Hier is het de mens, die initiatief neemt om zijn god met zijn offers gunstig te stemmen of hem zo op veilige afstand te houden.

Het bijbelse spreken over verzoening is evenwel ook niet slechts een zaak van Gods solidariteit met ons mensen. Als iemand van de pier in Scheveningen springt en voor mijn ogen verdrinkt om daarmee zijn liefde jegens mij te bewijzen, vind ik dat een hoogst onbegrijpelijke daad. Het staat immers niet in relatie met mijn wezenlijke nood. Als Christus evenwel aan het kruis Zijn leven offert, dan doet Hij dat om mij te verlossen uit mijn wezenlijke nood. En die nood is mijn zondaarsbestaan, waardoor ik in Gods gericht alleen maar vergaan kan.

Deze prediking van de verzoening is het diepe geheim van het geloofsleven en van de gemeente. En waar de dringende oproep om zich met God te laten verzoenen (2 Kor. 5 : 20) door Gods Geest weerklank vindt in mensenharten, daar is ook sprake van bekering, berouw, schuldbelijdenis en vrijspraak en daar krijgt het alles ook zijn effect in de verhouding tussen Israël en de volkeren, tussen rassen onderling, in huwelijk, gezin, maatschappij en politiek.

In de laatste nacht voor de uittocht uit Egypte, moest het volk Israel op Gods bevel het bloed van het Paaslam aan de deurposten van hun woning strijken, opdat de engel van het verderf sparend aan hen kon voorbijgaan (vgl. Ex.12 : 21vv). Nog altijd is het zo, dat wij alleen geborgen zijn, als wij schuilen achter het bloed van het Paaslam Jezus Christus, gestreken aan de deurposten van ons huis.